

Campus-lét a Debreceni Egyetemen. Csoportok, Csoporthatárok, csoportkultúrák (K 81858)

Részletes szakmai beszámoló

I. Alapelvek, résztvevők, módszerek, publikációk

A Campus-lét kutatás a debreceni egyetemisták kortársi szocializációjának vizsgálatát tűzte ki célul, vagyis az egyetemista csoportok szerveződését, a csoportkultúrák mikrovilágát és szocializációs szerepét vizsgáltuk. A kutatás a DE Szociológia és Szociálpolitika Tanszéke, valamint a Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program együttműködéséből született. Kapcsolódott a szociológia mesterszak ifjúságszociológiai szakirányához és a doktori programon folyó felsőoktatás-kutatásokhoz. 2010. február 1-től 2013. január 31-ig tartott.

A kiinduló alapelvek a következők voltak: a kutatás (1) a DE hallgatói társadalmára irányuljon, amelyet a közreműködők a legjobban ismernek; (2) oktatók és hallgatók dolgozzanak benne együtt és (3) segítse elő a legmotiváltabb hallgatók kutatói szocializációját, lehetőséget kínálva számukra az önálló kutatásra és publikálásra. Ezeket az alapelveket a kutatás egésze alatt végig szem előtt tartottuk. A hallgatók és az oktatók együttműködtek az online kérdéses kérdőívének megtervezésében, a kvantitatív és kvalitatív módszerekkel történt adatfelvételekben, a tanulmányok készítésében, konferenciák és könyvbemutatók szervezésében, a tanulmánykötetek megszerkesztésében és megjelentetésük előkészítésében. A szociológia mesterképzésben és a neveléstudományi doktori programban kutatási szemináriumokon dolgoztuk fel a kutatási tapasztalatokat. A hallgatók közül jelenleg nyolcan doktori programokban tanulnak (öten a debreceni neveléstudományi doktori programban); négy doktorandusz témája részben vagy teljesen a kutatásra épül.

Résztvevők

A projekt három éve alatt összesen tíz oktató vett részt (Szabó Ildikó, Fényes Hajnalka, Murányi István, Márton Sándor, Pusztai Gabriella, Sik Domonkos, Bócsi Veronika, Dalminé Kiss Gabriella; a Pécsi Egyetemről Bognár Adrienn, a Szegedi Egyetemről Jancsák Csaba). Hosszabb-rövidebb ideig ugyancsak részt vett benne 21 egyetemi hallgató (Balku Anett, Buzinkay Nóra, Ceglédi Tímea, Deregi Krisztina, Dojcsák Ádám, Dusa Ágnes, Harmati Edina, Kovács Klára, Lipcsei László, Markos Valéria, Márkus Zsuzsanna, Nagy Zita, Nyüsti Szilvia, Oláh Kornélia, Pataki Gyöngyvér, Popovics György, Sörös Anett, Szeder Dóra, Szócs Andor, Varga Szabolcs, Zékány Erzsébet). Nem minden hallgató dolgozott velünk végig a három év alatt, mivel egy részük időközben befejezte tanulmányait.

Módszerek

2010 novemberében egy online kutatás készült a debreceni Egyetem nappali tagozatos hallgatói között a Neptun tanulmányi rendszeren keresztül. Két mintával dolgoztunk: egy 4.193 fős nagyobb és 2.384 fős mintával (a nagyobb elemszámú mintát nem tudtuk nemek szerint súlyozni, csak a kisebb elemszámút). A súlyozás alapja a teljes egyetemi populáció (nappali tagozat) két változó (kar, nem) szerinti megoszlása volt. Ennek megfelelően a

konkrét elemzés tárgyától függően lehetett a súlyozott kisebb és a súlyozatlan nagyobb elemszámú adatfájl használni.

Kvalitatív módszerekkel (egyéni és csoportos interjúk, résztvevő megfigyelések) 61 egyéni interjú, 25 résztvevő megfigyelés és 78 csoportos interjú is készült. Összesen 164 szövegtörzs áll rendelkezésünkre (önkéntesség, munka: 31; szabadidő, szórakozás, buli: 11; szakkollégium: 7; kollégiumi közélet: 68; vallás, értékek, politika: 9; vallás: 4; külföldi diákok: 10; sport: 8). A kvalitatív adatfelvételek transkribált szövegeit egy belső honlapon tároljuk, amelyhez a projekt résztvevői férhetnek hozzá.

Publikációk

A kutatás egész futamideje alatt törekedtünk arra, hogy az eredmények alapján szemináriumi dolgozatok, szakdolgozatok és doktori értekezések készüljenek, és hogy a résztvevők publikációi megjelenjenek.¹

2011-ben jelent meg első tanulmánykötetünk (Balku Anett, Dusa Ágnes, Sörös Anett szerk.: *Ifjúsági élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok*, Debreceni Egyetemi Kiadó 2011). A szerkesztők a kutatásban közreműködő hallgatók voltak; a könyv egyik fejezetét négy olyan tanulmány alkotta, melyek a kutatás keretében készültek (szerzők: Dojcsák Ádám, Sörös Anett, Dusa Ágnes, Popovics György, Zékány Erzsébet).

2012-ben jelent meg kétkötetes tanulmánykötetünk (Dusa Ágnes Réka, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett szerk.: *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok I-II*. Debreceni Egyetemi Kiadó 2012). A szerkesztők a kutatásban közreműködő hallgatók voltak, a két kötet 21 tanulmánya (szerzők: 6 oktató, 17 hallgató) a Campus-lét kutatás keretében készült.

A három köteten kívül a résztvevők több tanulmányt is publikáltak különböző szakfolyóiratokban és kötetekben. Összesen 11 folyóiratcikk, 37 előadás és 3 poszterbemutató készült. Ezek könyvészeti adatai a projektzáró beszámoló „Közlemények” pontja alatt található.

Itt jegyzem meg, hogy a kutatás újabb eredményeiből mostanában készült el 12 tanulmány, amelyek szerkesztése és lektorálása folyamatban van. Az újabb tanulmánykötet megjelentetéséhez a későbbiekben szeretnénk pályázni. Ezeket a tanulmányokat azért nem tettem fel a Zárójelentés közleményei közé, mert még nem állapotunk meg a kiadóval a megjelentetés részleteiről.

A kutatásnak saját honlapja van (<http://campuslet.unideb.hu/>). A honlapon fent vannak a kutatáshoz kapcsolódó információk, események, szakdolgozatok, szemináriumi dolgozatok, konferencia-előadások, publikációk, kötetek, a kötetekről megjelent recenziók és a kutatásokban használható szakirodalmi munkák.

II. A kutatás eseménytörténete

2010. április 21-én problémafeltáró hallgatói fórumot szerveztünk a Campus-létről.

¹ A kutatás előkészítő szakaszában az egyetemi szocializáció kérdései iránt érdeklődő hallgatók egy tematikus folyóiratszámot állítottak össze dolgozataikból („Európai egyetem lokális szemszögből”, *Kultúra és Közösség* III. folyam, XIII. évfolyam 2009. III-IV. szám 4-78. oldal).

2010-ben elkészítettük a hallgatókkal közösen az online kérdéshez a kérdőívet, megszereztük a szükséges egyetemi engedélyeket, és novemberben megtörtént az adatfelvétel. 2010 őszén elkészült a kutatás honlapja.

2010. december 3-án „*Campus-lét a Debreceni Egyetemen: csoportok és csoportkultúrák*” címmel tartottunk műhelykonferenciát az első eredményekről. Ezen a kutatás 10 résztvevője tartott előadást (5 oktató, 5 hallgató). A konferencia dokumentumai, az elhangzott előadások diái a honlapon találhatóak.

2010 novemberében az MSZT éves konferenciáján az “Ifjúsági csoportok, csoportközi viszonyok és csoportkultúrák” című szekcióban a kutatás 7 résztvevője (2 oktató, 5 hallgató) tartott előadást.

2011. március 10-én könyvbemutatót rendeztünk első tanulmánykötetünk (*Ifjúsági élethelyzetek. Ifjúságpszichológiai tanulmányok*) megjelenése alkalmából.

2011 novemberében az MSZT éves konferenciáján „A szocializáció peremvidéke” című szekcióban a kutatás 9 résztvevője (2 oktató, 7 hallgató) tartott előadást.

2012. május 31-én könyvbemutatóval egybekötött konferenciát rendeztünk második tanulmánykötetünk (*Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságpszichológiai tanulmányok I-II.*) megjelenése alkalmából. A konferencián a kutatás 18 résztvevője (7 oktató, 11 hallgató) tartott előadást. Az előadások diái a honlapon találhatóak.

III. Legfontosabb eredmények

A hároméves futamidő alatt öt munkacsoportban folyt a sokszereplős, szerteágazó, igen változatos módszertanon alapuló kutatás. Az oktatók mellett a hallgatók is saját témával rendelkező kutató munkatársak voltak.

Három csoportfogalmat használtunk: (1) a személyes, közvetlen kapcsolatokon alapuló, informális kiscsoportok, (2) a formális kritériumok (például szak, kollégium, lakóhely, származási ország) mentén leírható csoportok és (3) a statisztikailag elkülöníthető virtuális csoportok fogalmát.

A kutatási eredmények a publikációkban (Közlemények), illetve honlapunkon (<http://campuslet.unideb.hu/>) elolvashatók; itt csak a legfontosabb eredményeket foglalom össze. A kvantitatív elemzések során minden esetben többváltozós statisztikai módszereket (faktorelemzés, klaszterelemzés, diszkriminancia-elemzés, regresszió-modellek stb.) alkalmaztunk, ezekre azonban az eredmények bemutatása során nem térek ki. Bár a munkacsoportok között nem voltak merev határok, az áttekinthetőség kedvéért az eredményeket igyekszem a munkacsoportok témakörei mentén összefoglalni.

1. Munkacsoport

A csoportok kialakulásának társadalmi, demográfiai és kulturális tényezőire fókuszáló munkacsoport Murányi István és Márton Sándor vezetésével bonyolította le a 2010-es online adatfelvételt. A kutatási adatokat minden munkacsoport használta.

Elemzéseinkben más egyetemi mintákon készült adatfelvételeket is hasznosítottunk, így a 2008-as TERD kutatást (Nyüsti Ceglédi 2010). A Campus-lét kutatás online adatfelvételével egyidejűleg két másik adatfelvétel is volt a mi kérdőívünk adaptált

változatával: az egyik a Pécsi Tudományegyetemen Bodnár Adrienn vezetésével (Bodnár 2012), a másik a Szegedi Tudományegyetemen Jancsák Csaba vezetésével (Jancsák 2012).

A szocio-demográfiai változók szerepe. Az elemzések feltárták az egyetemi karrier és a szülői háttér, valamint a csoporthelyzet közötti összefüggéseket. A szakválasztásban meghatározó, hogy a szülőknek van-e diplomájuk. A szakmai érdeklődés és elkötelezettség mentén szerveződő csoportokat a mobilitási stratégiák, a családi karrierminták és a munkaérték-preferenciák határozzák meg. A családi háttér, a család sikerességéről alkotott kép és az elérhető mobilitás szempontjából beszélhetünk “feltörőkről”, “kitörőkről”, “örökösökről” és “konzerválókról” (Sörös 2012). A tanulási tevékenységhez való hozzáállást erőteljesebben befolyásolja a csoporttagság, mint a munkához való viszonyt. Míg az “örökösök”, valamint a bölcsész és közgazdász hallgatók szilárd értékrendszerrel rendelkeznek, addig ez a “feltörőkről” és a “kitörőkről” ez kevésbé mondható el (Sörös 2012).

A legfontosabb egyetemi nagycsoportok (oktatók és hallgatók) között a kapcsolatok elsősorban formálisak (Szabó I. 2012). A hallgatók meghatározó tevékenységi struktúrái szempontjából négy fő csoport írható le: a tanulóorientáltak, a szabadidő-orientáltak, a munkaorientáltak és a “létezőtők” (Nyüsti, Ceglédi 2010). A TERD adatbázis alapján a végzett elemzés szerint a hallgatók egyhatoda egyetemi társas kapcsolatai szempontjából izoláltnak tekinthető (Pusztai, Ceglédi, Nyüsti, Bocsi, Madarász 2011).

A hallgatók kulturális fogyasztási szokásait és a tanulással kapcsolatos magatartásukat szocio-kulturális környezetük alakítja. Szabadidős tevékenységüket a nemi hovatartozás, valamint a képzési profil és forma differenciálja. Általában igaz, hogy az egyetemen kívüli szabadidős tevékenységek vonzóbbak számukra, mint az egyetem által szervezettek (Murányi, Márton 2012).

2. munkacsoport

A Szabó Ildikó által vezetett munkacsoport az eszmék, ideológiák (vallás, politika), kibocsátó kultúrák (külföldi diákok) és érzelmek (barátság, magány) mentén leírható csoportszerveződések és csoportidentitások témakörére fókuszált.

A hallgatók politikai érdeklődésének, attitűdjeinek, értékpreferenciáinak vizsgálatára kvantitatív és kvalitatív módszereket egyaránt alkalmaztunk (online adatfelvétel, fókuszcsoportok, résztvevő megfigyelések). Egyrészt azt kívántuk feltárni, hogy milyen családi, intézményi és kortársi szocializációs hatások befolyásolják a diákok politikához viszonyát, másrészt azt, hogy milyen informális és formális csoportok határolhatók körül. E kevésbé kutatott kérdések relevanciája vitathatatlan, hiszen az egyetemi és főiskolai hallgatók nemcsak a „jövő értelmiségét” képezhetik majd, de aktív szerepet játszhatnak a politikai folyamatokban választópolgárokként, véleményüket kinyilvánítva, érdeküket érvényesítve, vagy akár döntéshozókként.

Szélsőjobbaldaliság. Kiemelten foglalkoztunk a szélsőjobboldal reprezentációjával (Dojcsák, Sörös 2011; Sörös 2012; Róna, Sörös 2013; Varga 2012). Az elemzésekből kiderült, hogy az egyetemista fiatalok alapvetően negatívan viszonyulnak a politikához, inkább távol tartják magukat tőle, legyen szó egyetemi szintről vagy országos politikáról. Véleményük azonban többnyire kikristályosodott, amelyben nagy szerepe van mind a családi, mind a kortársi, mind az intézményi szocializációnak. A politikai attitűdök alapján jól körülhatárolható virtuális csoportok figyelhetők meg az egyetemen, melyek szerveződésében,

illetve a csoportkohéziót erősítő információk gyűjtésében nagy szerepe van az internetnek és ezen belül is a közösségi oldalaknak (Sörös 2012).

Sajátos politikai szocializáció jellemzi az egyetemi hallgatók azon szegmensét, akik fogékonyak a szélsőjobboldal üzeneteire. Sörös Anett elemzéséből a szélsőjobboldaliság elsősorban mint sajátos szubkultúra rajzolódik ki. Bár nyilvánvalóan kötődnek formális és informális közösségekhez is, nem alkotnak homogén csoportot: a szélsőjobboldali értékekhez való kötődésükben jelentős különbségek vannak köztük (Sörös 2012; Varga 2012). Szerveződésükben kiemelkedő szerepe van az internethasználatnak, az igen széleskörű honlap-kínálatnak. A résztvevő megfigyelések és a csoportinterjúk alapján a szocio-demográfiai jellemzők, a mobilitási stratégiák, az értékek, a szélsőjobboldali honlapok látogatása, a csoporttagság és a más csoportokhoz való viszony alapján elkülöníthetők az „elkötelezettek”, az „érdeklődők” és a „passzívak” három nagy csoportja (Sörös 2012).

A Hallgatói Önkormányzathoz (HÖK) való viszony. Nyüsti Szilvia (szociológia MA) kutatásai azt bizonyították, hogy a HÖK-nek számottevő hatása van a hallgatók állampolgári szocializációjára. A diákok gyakran párhuzamot vonnak az országos szintű politika és a HÖK szerveződése, működése között. A HÖK számukra leképezi a makroszintű politika struktúráját, és mintát kínál a politizálásra. Ez a minta azonban ellentmondásos. A hallgatók nemcsak nehezen igazodnak el a politika világában, de nem is találják meg a számukra megfelelő aktivitási formákat. Eltérően ítélik meg a HÖK-öt mint szervezetet, a tagokat és a HÖK tevékenységét. A HÖK iránti bizalom alacsony. A hallgatóknak kevés információjuk van a szervezetről, amihez az is hozzájárul, hogy honlapjuk és egy kari választás vitájának elemzése szerint a szervezet virtuális és egyéb formában való megjelenése hiányos. A HÖK-ről alkotott vélemények függenek a róluk szerzett információktól és tapasztalatoktól, valamint a HÖK-ön belüli kapcsolatoktól. A kapcsolatok intenzitása csoportképző tényezőnek tekinthető: elkülöníthetjük a „HÖK-ösöket”, a „HÖK-höz közeliakat” és a „HÖK-teleneket”. Az e csoportokhoz való tartozás – sok más mellett – alapvetően meghatározza az egyetemen belüli érdekek érvényesítését, és egy sajátos politikai szocializációs pályát jelölhet ki. (Nyüsti 2012).

Magány és társasság. A kollégiumi szocializációt Pataki Gyöngyvér a társas integráció szempontjából vizsgálta. Az online kérdezés adatai alapján arra kereste a választ, hogy milyen életmódbeli sajátosságok nehezítik meg a hallgatók beilleszkedését az egyetemi környezetbe, és mi jellemzi a zömmel elsőgenerációs debreceni kollégisták környezeti integritását (Pataki 2012). A hallgatói minta környezeti integráltságában négy dimenzió bizonyult meghatározónak: a hazajárás, a csoport-hovatartozás, a tanuláson kívüli tevékenységek és az értékrendszer. Ezek mentén térnek el leginkább egymástól az albérlésben lakók, a szüleikkel együtt élők és a kollégisták. A kollégisták fizikai aktivitása alacsony, gyakran járnak haza; a hazajárás okai között fontos számukra az otthonról hozott ennivaló, az elvagyódás és az unalom. Jellegzetesen ők képezik a kulturális ipar egyik célcsoportját: körükben másoknál népszerűbbek mind a megrendezvények, mind a magaskulturális események. Emellett az átlagosnál magasabb szintű kötelességtudat jellemző rájuk. Életükben az egyetemi elvárásoknak való megfelelésnek kiemelkedő jelentősége van. A hazajárási szokásokban szerepet játszik a családjuk iránti erős mechanikus szolidaritás és a családhoz való anyagi kötődés is. A kollégisták értékrendjében három klaszter körvonalazódott. A családjuk jövőjét megalapozni vágyó, hivatástudó, de alapvetően materiális értékeket

preferáló „*akadémiai értékeknek elkötelezett hallgatói típus*”, a tanulmányaik mellett munkavégzésre kényszerülő „*dolgozó hallgató típus*” és a „*társadalmi tőke orientált típus*” (ez utóbbiak fontosabbnak érzik kapcsolati hálójuk erősítését, mint tudományos karrierjüket megalapozását). A kollégisták között a minta átlagánál nagyobb arányban találunk olyan hallgatókat, akik a tanulmányaik mellett dolgozni kényszerültek. A kollégiumban lakó diákok kétötöde az akadémiai értékrend mellett elkötelezett hallgatói csoportba tartozott, és mindössze egyötödük vélte úgy, hogy barátaik fontosabbak, mint az egyetemi követelmények.

A közösségekhez tartozás vagy a formális csoporttagság nem befolyásolja számottevően a magányosságot. A magányos és az egyáltalán nem magányos hallgatók közötti különbségek magyarázatában mindössze két csoporttípushoz való tartozás (civil szervezetek és rajongó klubok) számított. A digitális kultúrafogyasztás is alig differenciál: a magányos fiatalok is éppoly gyakran vesznek részt a digitális világ történeteiben, mint a nem magányosok. A legnagyobb magyarázó ereje az akadémiai értékeknek való túlzott elköteleződésnek volt. Ez különíti el a leginkább a magányos és nem magányos hallgatókat. Mindezek alapján napjaink debreceni egyetemistája inkább magányos, ha (1) túlzottan kötelességtudó, (2) elkerüli az „elit” beszédcselekvési színhelyeket és fizikailag inaktív, (3) inkább unalomból és kevésbé a társas szükségletei kielégítése végett megy haza, valamint, ha (4) szakmailag kevésbé motivált.

Kollégiumi szocializáció. Pataki Gyöngyvér az egyetemi kollégiumok politikai szocializációjának vizsgálata során abból a szakirodalmi tényből indult ki, hogy a magyar fiatalok politikai aktivitása alacsony. Ez részben a politikai szocializáció intézményeinek diszfunkcióira utal, részben pedig a politikai kultúra sajátosságaira, amennyiben a politika és a közélet világa a fiatalok számottevő részétől távol van. Arra kereste a választ, hogy milyen összefüggés van a közéletfelfogás, az aktivitás és az intézmények politikai szocializációs potenciálja között. A kollégiumi szocializációt Pataki Gyöngyvér két egyetemi kollégiumban vizsgálta saját, módszertani novumnak számító projektív módszerével (40 projektív interjút készített).

A módszer lényege, hogy az interjúalanyok 18, egyszerre dobott kocka felülre eső oldalait felhasználva „rakják ki” a magyar közéletet. A kockák felszínén megjelenő piktogramok bizonyos közéleti sztereotípiákat mozgósítottak, amelyek történetekbe ágyazódtak. Az elmondott történetek igazi érdekessége a sztereotípiák milyenségében, kontextusba ágyazottságában és megjelenésük gyakoriságában rejlik. Az elsődleges jelentéstartalmakkal az asszociációs mező várt feltárhatóvá, a másodlagos jelentéstartalmakkal a közéletre vonatkozó elképzelések és aktivitási formák. A módszer sikeresen törte át a közbeszédben kialakuló hallgatási kultúra falait, és alkalmasnak bizonyult a közéleti víziók, politikai közérzet vagy politikai világkép megragadására.

A hallgatók a közélet fogalmán nem a klasszikus értelemben vett közéletet értették, hanem az általában vett „magyar emberről” vagy a közvetlen hétköznapjaikban lejátszódó eseményekről beszéltek. Állampolgári kultúrájukból hiányzik a közélet modern társadalmakra jellemző képe, és ezzel összefüggésben személyes viszonyuk is nélkülözi az aktív, résztvevő állampolgárra jellemző késztetéseket. A politikai véleménynyilvánítás és az én-reprezentáció a jelentéstársítások csak kis hányadát tették ki, jelezve, hogy a politikai véleménynyilvánítástól a hallgatók jelentős hányada tartózkodik.

Életvilág. A hétköznapi interakciók leírása során az életutak kialakításában hangsúlyos volt az egyéni küzdelem jelentősége. A hallgatók magányos harcként tüntetik fel az életutak sikereit vagy kudarcát. Küzdelmeiket magányosan vívják meg, nem számítanak támogató közegre. Az egyéni érvényesülésért folyó küzdelmet végigkíséri az egzisztenciális, intézményi és néha a fizikai fenyegetettség árnya. A közvetlen magánélet elbeszéléseinek háttérében felsejlenek olyan deviáns magatartások, mint a verbális és non-verbális agresszió vagy az életminőséget veszélyeztető kényszeres tevékenységek.

Társadalom. Az interjúalanyok gyakran utaltak a társadalomban „általában” érzékelt jelenségekre. A „közvetlen” és az „általános” között azonban nem körvonalazódott az a köztes, közös cselekvésekre lehetőséget kínáló közéleti tér, amelyhez közük lenne. A magyar közélet kapcsán a bűnözés, a kilátástalanság és az irányítottság tematizálódott. A biztonság utáni vágy és a transzcendens jelenségekben való hit jelzi, hogy nem látják azokat a rendszerbiztosítókat, amelyek hosszú távon meghoznák a kívánt előnyöket.

Politika. A klasszikus értelemben vett közéletre vonatkozó megjegyzésekből az derül ki, hogy a politikai véleménynyilvánítás tabusértésnek minősül. Ám a vélemények, amennyiben áttörnek a társadalmi korlátokat, mégis markánsak. A hallgatók a nézetek nyilvános ütköztetését nem tekintik a követendő értelmiségi ethosz részének. Ezért a politikához köthető jelentéstársítások száma elenyésző a társadalomról vagy az életvilágról szóló elbeszélésekhez képest. A társadalomban vezető szerepet vállaló közéleti szereplők csak ritkán, és általában bűnözéshez közeli kontextusban bukkannak fel. A politikai aktorok dilettantizmusa, a demokratikus érdekartikuláció hiánya és a magánérdek túlsúlya miatt a vizsgált fiatalok elhatárolódnak a magyar közélettől.

Adataink alapján megkérdőjelezhető az a nézet, miszerint a fiatalok egyfajta politikai apátiában vannak, nem szerveződnek generációvá, így nem képeznek rendszerformáló erőt. A vizsgált egyetemisták távolságot tartanak ugyan a politikai szférától, de mielőtt rendszerformáló erejükről lemondanánk, érdemes figyelembe vennünk két tényezőt. Egyrészt azt, hogy nem foglyai annak a politikai kultúrának, ami alól az értelmiség sem tudja kivonni magát. Nem képezik a politikai társadalom részét, és ez lehetővé teszi számukra, hogy céljaiknak megfelelően a társadalmi, közéleti és politikai intézményektől, az intézményekbe való betagolódástól és az intézményesüléstől távol tartsák magukat. Másodsorban pedig megvetik a munkás hétköznapi „gürizését”, és még nem tették magukévá az idősebb generációk „van mit veszteni” logikáját. A fenti két jellemző kívülről bár, de határozott rendszerformáló erővel bírhat.

Az eredmények alapján elmondható, hogy az intézmények (iskola, kollégium) kevésbé formálják a hallgatók közről való nézeteit. Az egyetem és elsősorban a karok határozott közéleti színteret képeznek, míg a kollégium az intézmény kifejezett intézkedései ellenére sem tekinthető a politikai szocializáció meghatározó tényezőjének. Ennek egyik oka, hogy a hallgatók elkerülik a klasszikus aktivitási formákat. Nem azonosulnak intézményekkel, és nem is kívánnak részt venni ezek aktív formálásában. A rendszerszintek közötti diszkrpanciákat kívánják saját érdekeiknek megfelelően kihasználni. (Pataki 2013)

Külföldi hallgatók. A külföldi hallgatók csoportosságairól Oláh Kornélia, illetve Dusa Ágnes Réka folytatott kutatásokat. Mindketten kvalitatív módszereket használtak, félig strukturált interjúkat készítettek (összesen 14 hallgatói és 7 oktatói interjút).

Oláh Kornélia az általános orvosi és fogorvosi képzésen tanuló külföldi diákok körében készített interjúkat (a legtöbb külföldi diákot ezek a képzési formák vonzzák). Dusa Ágnes hallgatói és oktatói interjúkat is vett fel, interjúalanyokat az orvosképzés mellett Bölcsészettudományi, Természettudományi- és Technológiai, valamint az Informatikai Karról választott.

A Debreceni Egyetem statisztikáinak elemzéséből kiderült, hogy nem a környező országokból és nem is az egyéb európai országból érkező diákok száma a legmagasabb, mint a többi magyar egyetemen. A legtöbben Ázsiából (1077 fő) iratkoztak be a Debreceni Egyetem valamely karára. Az ország- és egyetemválasztásban a nemzetközi viszonylatban olcsóbb, de jó minőségű képzés mellett a már itt tanuló barátok, rokonok ajánlása, illetve az egyetem toborzóstratégiája is számított.

A külföldi diákoknak érkezésük előtt csak kevés információjuk volt Magyarországról. Magyarul csak kicsit beszélnek (van számukra kötelező magyar nyelvéra), ennek ellenére a hétköznapi és ünnepi kulturális elemekre nyitottak (p. magyar ételek megkóstolása, utazás, udvariassági formulák, köszönések). Ugyanakkor jellemzően nem szeretnének Magyarországon maradni, tanulmányaik befejezése után haza, vagy egy harmadik országba (Nyugat-Európába, Észak-Amerikába) szeretnének költözni. A mobilitási tőke mint új típusú tőkefajta mind a külföldi hallgatók, mind az őket oktatók körében magas, jellemzően az anyanyelvükön kívül még két-három nyelven beszélnek, éltek huzamosabb ideig hazájuktól távol, nyitottak az utazásra, új kultúrák megismerésére (Dusa 2012).

Az eltérő oktatási környezet, a másfajta tanár-diák kapcsolatok, oktatási módszerek és elvárások miatt a külföldi hallgatók új akadémiai szocializáción mennek keresztül. A csoporttársak mellett az oktatókra támaszkodnak a leginkább a tanulási nehézségeikkel kapcsolatban. Meglepő, hogy magánéleti problémákkal is felkeresik az oktatókat (albérletkeresés, költözés, speciális élelmiszerboltok megtalálása). Ez egyfajta kibővített oktatói szerepkört igényel a külföldieket tanító oktatóktól. Barátságok ritkán alakulnak ki magyar és külföldi hallgatók között. Ennek egyrészt a nyelvi okokból elkülönült képzés az oka, másrészt a külföldi hallgatók a magyarok nem megfelelő angol nyelvtudását is említették. A külföldi baráti hálójuk viszont kevert, legjobb barátként a saját nemzetiségükön kívül más nemzetiségűt is megjelöltek. A nemzetiség ugyanakkor fontos kötődés, főleg a nagyobb számban Debrecenben tanuló hallgatói csoportok (mint például az irániak, törökök, izraeliek, távol-keleti országokból érkezők) esetében jellemző, hogy zártabb csoportokat alkotnak, együtt élnek, együtt tanulnak, együtt szórakoznak. (Dusa 2012)

3. Munkacsoport

A munkacsoport Fényes Hajnalka vezetésével a cselekvési minták csoportképző szerepével foglalkozott. A diákok három fő cselekvési területéről (tanulás, tanulás melletti munkavégzés, szabadidős tevékenységek) az alábbi témaköröket vizsgálták: (1) a tanulás csoportképző szerepe és a szakkollégiumok; (2) a szabadidő felhasználása és csoportképző szerepe; (3) ifjúsági szubkultúrák, fesztiválok; (4) sportolási szokások és csoportképződés; (5) önkéntes munkavégzése, önkéntes csoportok; (6) a diákok fizetett munkavégzésének jellemzői. Mindegyik témakörben elsőként a konceptualizációra, háttértanulmányok írására, a hazai és külföldi szakirodalom feldolgozására, majd a részletes kutatási terv összeállítására került sor. Második lépésben feldolgoztuk az online adatbázist a fenti témakörök szerint. Ezután

következtek a kvalitatív vizsgálatok (fókuszcsoporthoz és interjúk kutatások, valamint résztvevő megfigyelések).

Szakkollégiumok. A szakkollégiumokat (melyek maguk is formális csoportok) és a szakkollégista csoportokat Márkus Zsuzsanna (2012), Ceglédi Tímea és Bordás Andrea (2012) vizsgálták. A kutatást az indokolta, hogy azok a hallgatók szakmai képzésén túl olyan értékteremtő és értékközvetítő tényezők is, melyek az egyetem intézményével párhuzamosan (néha épp azt pótolva) alakítják a hallgatók életútját. A szakkollégiumok az állampolgári és az egyéb értékek közvetítésében is meghatározó szerepet játszanak, valamint közösségformáló erejük is van. A kutatás során kvalitatív (fókuszcsoporthoz) és kvantitatív technikákat (online adatbázis elemzése) egyaránt alkalmazták, és történeti áttekintést is végeztek.

Márkus Zsuzsa központi kérdése az volt, hogy valóban elitképző intézmények-e a szakkollégiumok, vagy inkább hátránykompenzáló intézmények. Azt tapasztalta, hogy az apák magasabb iskolázottsága, a diák és szülei kedvezőbb anyagi helyzete, a diák magasabb saját kulturális tőkésje növelte a szakkollégiumi tagság esélyét. A szakkollégium tehát elitképző intézmény, amely a kedvezőbb helyzetből induló diákok további szakmai fejlődését segíti. A szakkollégisták nagyobb arányban élnek kollégiumokban, mint a többiek: a szakkollégiumok általában (de nem minden esetben) biztosítják hallgatóik számára az együttlakást is. A felekezeti hovatartozás tekintetében nincs jelentős különbség a szakkollégisták és a többi hallgatók között, csak a vallásosság megélésében. A szakkollégista és a nem szakkollégista hallgatók között a legmarkánsabb különbség az egyházas vallásosság tekintetében van – a szakkollégiumi hallgatók vallásosabbak társaiknál. Emellett nyitottabbak más csoportok felé is, gyakrabban fordul elő, hogy a szakkollégiumon kívül más csoportoknak is tagjai, de ezek a más csoportok is általában szakmai szervezetek, tudományos körök. Tehát azok, akik részt vesznek a szakkollégiumi munkában, igyekeznek minden egyéb lehetőséget is megragadni, hogy gyarapíthassák tudásukat, valamint kapcsolati tőkéjüket. A munkával és tanulással kapcsolatos értékpreferenciákban nem figyelhetők meg számottevő különbségek a szakkollégiumi és a nem szakkollégiumi hallgatók között. A szakkollégiumi hallgatókra általánosságban a munkához és az egyetemi képzéshez való pozitív viszonyulás jellemző.

A kvalitatív kutatás eredményei rávilágítottak a vizsgált négy debreceni szakkollégium működésének legfontosabb jellemzőire. A Hatvani István Szakkollégiumban és a Pálffy István Szakkollégiumban inkább a szakmaiság a legáltalánosabb közös érték, míg a Boldog Terézia Katolikus Egyetemi Feminine Studies Szakkollégiumban és Márton Áron Szakkollégiumban inkább a közösség összetartó ereje és ennek pozitív hatásai. A szakkollégiumok többlépcsős minőségbiztosítási rendszert vettek be a szakkollégiumi munka magas színvonaláért. Már a bemenetkor felvételi kritériumoknak kell megfelelni, valamint évenként is bizonyítania kell a hallgatónak, hogy alkalmas a további szakkollégiumi munkára. A vizsgált szakkollégiumok tagjai nem tudtak olyan példát említeni, ami arról szólt volna, hogy valamelyik tagot elbocsátották volna, mert nem tudta teljesíteni a szakkollégium által támasztott feltételeket. Mindez azt bizonyítja, hogy az egyetemi hallgatók körében a szakkollégiumokról egy olyan kép alakult ki, melyben elsősorban a magas szinten végzett szakmai munka jelenti a tagság alapját, emiatt pedig eleve azok az egyetemi hallgatók jelentkeznek, akik az egyetemi képzésben is kiválóan teljesítenek. Ez alól kivételt képez a

Márton Áron Szakkollégium, amely a határon túli magyar nemzetiségű hallgatókat tömöríti, ugyanis itt elsősorban ez jelenti a tagság alapját.

Az interjúkból kiderült, hogy a tagok számára a szakkollégium rengeteg olyan előnnyel jár, amilyenre az egyetemi képzésben nem tudnak szert tenni. Ezzel kapcsolatban többek között a kutatásokban való részvételt, a konferencia-szerepléseket, a szakmai események szervezésében szerzett gyakorlatot és a publikálási lehetőségeket említették. A Hatvani István Szakkollégiumban a tagok azt is megfogalmazták, hogy számukra az egyetemi képzésből a tanári kritika hiányzik, azonban a szakkollégium biztosítja számukra ezt is. Tehát a szakkollégium az egyetemi képzés hiányosságait képes pótolni a hallgatók számára. Valódi elitintézményként működik, aminek a magas szintű szakmai munkavégzés és a kétféle minőségbiztosítás a kulcsa.

A kvalitatív kutatás során az intézményekben meghonosodott önszervezési hagyományokat (választások, döntéshozatal, érdekérvényesítés, alulról szerveződés, szabályok) is vizsgáltuk. A szakkollégiumok demokratikus viszonyok között működnek, bár a tanári véleménynek igen fontos szerepe van. Előfordultak olyan esetek, melyek során némileg sérültek a demokratikus értékek, de a tagok ezekre érzékenyen reagáltak. Tehát, ha a szakkollégium működése olykor nem is teljesen demokratikus, a tagság ezt felrója neki, és igyekezik helyreállítani a demokratikus működés alapjait.

Szabadidő és a szórakozás. Bocsi Veronika, Buzinkay Nóra és Marián Béla kutatásai abból indultak ki, hogy a campus világába történő integráció nemcsak a szervezeti keretekhez (pl. az egyetemi karok és szakok rendszere) és a tartózkodási és lakóhelyekhez kapcsolódik, hanem a szabadidő-tevékenységek színhelyeihez is. Az egyetemisták egy jelentős része nem építi teljesen újra kapcsolathálóját a felsőoktatásba történő belépéssel. Sok esetben a korábbi ismeretségi körüknek egy nagyobb hányada is a Debreceni Egyetem valamelyik karán tanul. Az integráció egy jelentős szelete a szabadidő szférájában realizálódik, s ennek a szegmensnek a nagysága az utóbbi pár évtizedben minden bizonnyal erőteljesebbé vált.

A DE méretéből adódóan is a szabadidős tevékenységek széles spektrumát kínálja, ugyanakkor a diákok a szabadon választott tevékenységeik egy jelentős részét a campus határain kívülre helyezik – még, ha azok sok szállal kapcsolódnak is az egyetemisták világához. A fókuszcsoporthoz tartozó interjúk tanulságai alapján ilyen „külső” helyszínek tekinthető a Campus fesztivál is, amelynek az egyik legnagyobb pozitívuma a diákok szerint éppen az, hogy a résztvevők nagy hányada az egyetemisták közül kerül ki (Bocsi 2012; Buzinkay 2012; Marián 2012). Vannak azonban olyan szabadidős aktivitási formák is, amelyek teljesen kívül esnek a campus határain, azzal semmilyen kapcsolatban nincsenek.

Kérdést, hogy a diákok életében a szabadidőre épülnek-e rá a társas kapcsolatok, vagy a társas kapcsolatok határozzák meg a szabadon választható tevékenységek rendszerét. A válasz nem egyértelmű, mivel a társas kapcsolatok a campusokon igen diffúz képet mutatnak, s a hallgatók egyszerre több nagyobb méretű társas alakzatnak is tagjai. A másik ok az, hogy a szabadon választható tevékenységek egy részét a diákok az egyetem határain kívülre helyezik, tehát egyetemi integrációjuk sem valósul meg maradéktalanul. Hétfvégiken például sok esetben középiskolás kapcsolataikat ápolják. Az integráció azokban az esetekben teljesebb, amikor a diákok az egyetemre kerülve lakóhelyet is váltanak, s szinte egész kapcsolathálójukat újra kell építeniük. A szabadidős tevékenységek a campuson belül a

szervezeti szétterjedtség ellenében tudnak hatni – az így kötött kapcsolatok átlépik például a karok határait is. (Bocsi 2012).

A szabadidő csoportképző szerepe ugyanakkor megragadható az egyetemek területén. Bizonyos szórakozási alkalmak (szakestek, gólyabálok) a formális intézményi keretek részét képezik. A szakok és csoportok közösségképződésének folyamatában ezek a szabadidős tevékenységek fontosak. A megszokott szórakozási formák és helyszínek ismétlődésének identitásképző ereje van, s már egy szakest vagy egy szakhét megszervezésének a folyamata is integráló erővel bírhat. Más események ugyanakkor „informális” módon vesznek részt a csoportképződés folyamatában, még akkor is, ha az így megkötött barátságok és kapcsolatok nem hosszú távúak, hanem inkább alkalmiak. Ilyenek a szórakozó helyeken kötött új kapcsolatok, de a fesztivál-résztevők interjúszövegeiben is találtunk rá példákat.

Gyakori, hogy a diákok a különböző szabadidős tevékenységeik számára külön társas alakzatokat „tartanak fenn”, s a kiválasztott tevékenységhez mozgósítják az oda kapcsolódó baráti és ismerősi szálakat. Mindez arra mutat rá, hogy a társas kapcsolatok szálai nem szoroson fonják körbe a diákokat, inkább lazán, pókhálószerűen veszik körül őket. Az új szabadidős tevékenységekbe való bekapcsolódásuk (sporttevékenységek, hangszeres zene, hobbitevékenységek stb.) nem rendezi át a korábbi alakzatot véglegesen, nem szakítja ki az egyént a korábbi ismeretségi köréből, mindössze egy újabb csomópontot ad hozzá.

Az ifjúsági fesztiválok annak ellenére is megőriztek valamit Woodstock szelleméből, hogy ezek mára már Magyarországon is inkább ipari hatékonysággal szervezett, gördülékenyen működő üzleti vállalkozások, mint hippi találkozók. Buzinkay Nóra és Marián Béla részletesen is foglalkoztak a fesztiválokkal és a debreceni egyetemisták fesztiválózó szokásaival (Buzinkay 2012; Marián 2013). A fesztiválózó Debreceni egyetemisták körében készített csoportos interjúkban egybehangzó volt a vélemény: mindenki a felszabadultság utáni vágyat, a koncerteket és a társaságot nevezte meg elsődleges fesztiválózási okként (Buzinkay 2012).

Marián Béla az online adatfelvétel és az Ifjúság 2008 kutatás fesztiválózásra vonatkozó adatai alapján kimutatta, hogy a debreceni egyetemisták kisebb valószínűséggel járnak fesztiválokra, mint más magyar egyetemek hallgatói, és hogy itt nincs számottevő eltérés a fiúk és a lányok fesztiválózási szokásai között. Az egyetlen családi tényező, ami hat a fesztiválózás valószínűségére, a jövedelmi helyzet. A módosabb családi háttérű hallgatók nagyobb valószínűséggel járnak fesztiválokra, mint a kevésbé módosak. Az aktív hitélet többeket tart távol a fesztiváloktól; ez a hatás azonban nem családi tiltás eredménye. A fesztiválok hedonista szelleműek, amellet a laza ismerkedések lehetősége, reménye is bennük van. A vallásosság sok esetben visszafogja a fiatalokat a bulizós, hedonista életstílustól, illetve a laza kapcsolatokra való nyitottságtól. Azt a hipotézist, hogy a hallgatók a fesztiválok miatt cigiznek és/vagy isznak és/vagy drogoznak, elvethetjük. A fesztiválok azonban nem egyszerűen a hedonista fiatalokat vonzzák az átlagosnál nagyobb valószínűséggel, hanem azokat, akik az igényesebb kultúra-programokra is nyitottabbak az átlagosnál. A diszkózó, pizzázó fiatalok semmivel sem járnak nagyobb valószínűséggel fesztiválra, mint azok, akik nem kedvelik az efféle szabadidő-eltöltési módokat.

Sport és sportoló csoportok. A munkacsoportban Kovács Klára foglalkozott a sport csoportképző szerepével. Kvalitatív módszerekkel a következő habitus-típusokat különböztette meg: a nem sportoló, a divatsport-orientált, a külső-orientált, a közösségi

sportélmény-orientált, a közösségi-élményorientált versenysportolói, a sport iránt elköteleződött és a csapatorientált versenysportoló hallgatói habitust.

A sportoló csoportokat elsősorban a fizikai mozgás, testedzés, s az ebből fakadó élmény, örömszerzés különbözteti meg más csoportoktól. Ugyanakkor a különböző sporttevékenységek csapat-, illetve individuális jellege és szervezettségének mértéke (spontán módon, egyetem, vagy sportegyesület által szervezett-e), verseny- vagy szabadidős jellege egyaránt meghatározza és elkülöníti egymástól a sportolói csoportokat. Egyes csoportok tevékenységét nem is tekinthetünk sportnak, hanem inkább testmozgásnak, fizikai aktivitásnak (mint pl. zumba, step aerobic). Minél kevésbé individuális a sport, minél jobban intézményesült és minél nagyobb szerepe van benne a versenyzésnek, annál inkább csoportnak tekinthetők az adott sporttevékenységet közösen végzők, s annál jellemzi őket a nagyobb csoportkohézió, a csoportdinamika, a magasabb fokú kommunikáció. A formális sportolói kiscsoportok erősebb sportolói és adott sportsoporthoz kapcsolódó identitással, kevesebb konfliktussal, ugyanakkor csoporthierarchiával (a vezető, edző szerep kiemelkedése stb.) járnak együtt. Ezek alapján egy sorrendet is sikerült felállítani, a vizsgált sportoló csoportok között (Kovács 2013).

A kvantitatív eredmények szerint a hallgatók egytizede csak évente vagy soha nem sportol, mintegy negyedük csupán havi rendszerességgel, míg legalább hetente egyszer sportol a diákok két harmada. Ugyanakkor mindössze egyötödük sportol hetente többször, ami pedig szükséges lenne egészségük megőrzéséhez. Valamely sportegyesületnek, sportklubnak a hallgatók egytizede a tagja, az extrém sportot űzőkkel együtt is csak a 13%-uk végez valamilyen sporttevékenységet szervezett körülmények között (Kovács 2012).

A rendszeres sportolás fontos szerepet játszhat a káros szenvedélyek megelőzésében, de ez a védőfaktor funkció csak részben érvényesült. A vizsgált sportoló csoportok, közösségek nagy valószínűséggel szabadidős tevékenységként sportolnak: hasznos időtöltésként, baráti, közösségi élmények megéléséért végzik az adott tevékenységet, s kevésbé jellemző rájuk a versenysport. Ez magyarázhatja azt, hogy szignifikánsan nagyobb arányban fogyasztanak alkoholt a sportkörtagok, és gyakrabban fordul velük elő a nagyivászat. A kutatási eredmények jól mutatják, hogy a sportoló közösséghez tartozás védőfaktorként funkcionál a mentális problémákkal, pesszimizmussal szemben: azok a hallgatók, akik tagjai valamilyen sportoló csoportnak, kevesebb pszichoszomatikus tünetről számoltak be, kevésbé jellemző rájuk a reménytelen jövőkép és pesszimizmus, s optimistábbak a saját jövőjükét illetően. Az is kiderült az online adatok elemzéséből, hogy a sportolás gyakoriságával növekszik az értelmiségi, a puritán-felhalmozó, a posztmaterialis és az önmegvalósítást előtérbe helyező értékek jelentősége. Ugyanakkor egyetlen értékpreferencia mentén van különbség a sportkörhöz tartozó és nem tartozó hallgatók között: a vallásos-keresztény értékrendben. Ez kevésbé fontos a sportoló közösséghez tartozók számára. (Kovács 2012)

Önkéntesség és önkéntes csoportok. Az önkéntes munka speciális munkaforma, ugyanakkor tanulás is (főleg informális tanulás); és nem utolsósorban szabadidőben, szabadon végzett tevékenység. Egyik típusa az életrajzba is beírható, munkatapasztalat-szerző önkéntesség, melynek révén a diákok kulturális és kapcsolati tőkére tesznek szert, amit később anyagi tőkévé konvertálhatnak. Az önkéntesség révén formális és informális

csoporthoz is képződhetnek, de a szabadidős csoportok az önkéntes munka potenciális szinterei is.

Az önkéntesség elméleti hátterét Fényes Hajnalka dolgozta ki (Fényes 2011; 2012). Az önkéntességgel kapcsolatban kvantitatív és kvalitatív vizsgálatokat is végeztünk. Az online kérdőíves vizsgálat önkéntességgel kapcsolatos eredmények Fényes, Kiss (2011a, 2011b), Fényes, Pusztai (2012) és Fényes (2013) munkáiban olvashatók, de készültek fókuszcsoporthoz és egyéni interjúkon alapuló kutatások is (Fényes, Lipcsei, Szeder 2012; Markos 2012; Markos 2013; Szeder 2012; Szeder 2012).

A kvantitatív elemzésben az önkéntességre ható mikroszintű tényezők hatását térképeztük fel regressziós modellek keretében. A rendszeres önkéntes munka gyakorisága megkétszereződött a diákok körében, de még mindig kevésbé elterjedt (6-7% rendszeresen, 20% alkalmilag önkénteskedik). A klasszikus szocio-demográfiai változók önkéntességre gyakorolt hatása csak kevésbé érvényesül, bár az anya magasabb iskolázottsága és a diák jobb anyagi helyzete növelte az önkéntesség valószínűségét, azaz elsősorban a kedvezőbb háttérű diákok engedhetik meg magunknak, hogy önkénteskedjenek. Markos Valéria (2013) interjú vizsgálata szerint a hátrányosabb helyzetűek a fizetett diákmunkát választják, ami sok esetben nem kapcsolódik tanulmányaikhoz. A vallásosság, különösen a templomba járás növelte az önkéntesség gyakoriságát. Az anyagi jólét és élvezetes élet értéke csökkentette, míg a boldogság, az igaz barátság és a másokon segítség értéke növelte az önkéntesség valószínűségét.

A munkacsoport vizsgálta a diákok szabadidős csoporttagságát is, mivel a szabadidős csoportok elősegíthetik az önkéntességet, és az önkéntesség révén is képződhetnek csoportok. A diákok a fejlett országok diákjaihoz képest viszonylag kevés csoportban és alacsony arányban vesznek részt. Az önkéntesség csoportképző szerepéről az interjú elemzésekben olvashatunk részletesebben (Markos 2013; Szeder 2013; Fényes, Lipcsei, Szeder 2012). Az interjúalanyok többsége az önkéntes tevékenységen túl is kapcsolatban volt önkéntes társaival; időnként közösen töltötték el a szabadidőt is. Az önkéntes munka csoportképző ereje kimutatható, míg a fizetett diákmunkáé nem (Markos 2013). A fizetett diákmunkáért a diákok általában barátaikkal, csoportosan jelentkeznek a diákszövetkezetekhez, a munkát azonban már nem tudják együtt végezni, hisz máshova vagy más időpontban közvetítik ki őket. Az önkéntes munkát végzők körében a munkavégzést követően is fennmaradnak a kialakított kapcsolatok, barátságok szövődnek, kapcsolati tőke generálódik; gyakran munkaidőn kívül is szerveznek közös programokat.

A fókuszcsoporthoz vizsgálatok (Fényes, Lipcsei, Szeder 2012) szerint a debreceni egyetemistákra is az új típusú önkéntesség (a szabadidő hasznos eltöltése, szakmai tapasztalatszerzés, önéletrajzba beírhatóság, kapcsolatépítés stb.) a jellemző, de a régi típusú motivációk (altruizmus, segítő szándék stb.) is sokakban megvannak. A fizetett munkát legfőképp a pénzszerzés miatt választják, míg az önkéntes munkát a kapcsolati tőke bővítése, a szakmai gyakorlat illetve tapasztalatszerzés miatt (Markos 2013). Az önkéntes munka csoportképző erejét minden kvalitatív kutatás kimutatta. Szeder Dóra (2013) az önkéntesség szervezeti kereteit és az előforduló munkahelyi konfliktusokat vizsgálta az egyetemi hallgatók körében. A vizsgált szervezeteken belül külön alcsoportot képeztek az önkéntesek, ezen belül is kialakultak további csoportok szakmai szempontok, tevékenység és szimpátia alapján.

Fizetett diákmunkák. A fizetett diákmunkákkal kapcsolatban Markos Valéria (2013) és Szócs Andor (2013) végzett kutatást. A rendszeres fizetett és önkéntes munka gyakorisága a diákok körében nem haladta meg a 10 százalékot, bár alkalmi fizetett munkát a diákok fele végez (inkább a fiúk, mint a lányok). Szócs Andor fókuszcsoporthoz vizsgálata szerint a fizetett munka motivációja nem csupán a pénzszerzés, hanem a tapasztalatszerzés és kapcsolatépítés is. Emellett az önállóvá válás igénye és a munka, mint „jó buli” attitűd is előfordult. A tanulás és munka hasonló fontosságú a diákok rangsorában a család és párkapcsolat és a barátok után, a tanulást és a munkát a hobbi és a szórakozás követi. Szócs szerint a tanulás mellett fizetett munkát végzők egy része is tudatosan és célratörően építi munkakarrierjét, kapcsolatokra, tapasztalatokra és készségekre tesz szert, és ez a kettős emberi tőke beruházás később feltehetően kamatozni is fog nekik.

4. munkacsoport

A Sik Domonkos által vezetett munkacsoport a jelek, jelentések, szimbólumok, terek jelentésvilágával foglalkozott. A munkacsoportban Balku Anett, Dusa Ágnes és Sörös Anett (2011) az egyetem környékén található politikai falfirkákkal, graffitikkal foglalkozott, melyeket saját gyűjtésük alapján elemeztek. Popovics György a házibulikon használatos szlenget vizsgálta (2011), Balku Anett az internetes szerepjátékok (World of Warcraft) virtuális és valóságos csoportjait (2011). Sörös Anett és Dojcsák Ádám (2011) hat megfigyelést végeztek (egyetemi közegben, házibuliban, a debreceni Campus-fesztiválon) a politikai diskurzusokról, és felhasználták Gál Beátának az egyik szélsőjobboldali szórakozó helyen végzett résztvevő megfigyelésének eredményeit is. Vizsgálták a szélsőjobboldali ideológia intenzív vizuális megjelenéseit is (plakátok, szórólapok, matricák, járdára festett graffitik stb.) Eredményeik szerint a vizsgált hallgatóknak csak a kis része foglalkozik aktívan politikával. Felfigyeltek a történész hallgatók intenzív politikai preferenciáira a Fidesz és a Jobbik iránt és arra, hogy nézeteikhez képest a szociológia szakosok politikai nézetei sokszínűbbek és árnyaltabbak, a jobboldali diskurzusokban nincs nyoma a Jobbik iránti rokonszenvnek. Eredményeik abból a szempontból is figyelemre méltóak, hogy az online adatok szerint a diákok 11 százaléka fogadja el teljes mértékben a szélsőjobboldali csoportját, további 31 százalékuk pedig inkább elfogadja.

5. Munkacsoport

Az értékekkel foglalkozó munkacsoport Pusztai Gabriella vezetésével az egyetemisták értékvilágának keretében készült tanulmányok közül kiemeljük az online adatbázis elemzése alapján született eredményeket a vallással kapcsolatos értékvilágról és hallgatói csoportokról (Marián 2012), valamint az egyetemisták életvilágára vonatkozó eredményeket (Sik 2013). Emellett további eredmények is születtek a vallásos magatartásról (Pusztai, Bacskai, Kardos 2012).

Értékvilág, értékcsoporthok. Marián Béla tanulmánya alapján (2012) a kutatás keretében készített on-line felmérés alapján kielégítően pontos képet rajzolhattunk a debreceni egyetemisták értékvilágát jellemző tényezőkről. Az elemzés legfontosabb tanulságai a következők:

Noha mindössze a hallgatók tizede vallja önmagát az egyháza tanításait követő módon vallásosnak, mégis a valláshoz való viszony különíti el a leginkább az elemzés során feltárt véleménycsoportokat. A hallgatók 61 százalékának ugyanis van valamilyen felekezeti kötődése, és 57 százalékuk valamilyen mértékben hívőnek tekinti magát (47 százalék a maga módján, 10 százalék pedig követi egyháza tanításait). A nem vallásosak értékvilága nagyjából átlagosnak tekinthető. A vallási kötődés hiányán kívül gyakorlatilag semmi sem különbözteti meg őket a hallgatók többségétől. A valamilyen mértékben vallásos egyetemisták viszont két egymástól markánsan elkülönülő – nagyjából egyforma nagyságú – véleménycsoportba sorolódtak. Az elkülönülés legfontosabb dimenziója a tolerancia. Az első vallásos csoportba tartozók attitűdje alapvetően elfogadó az etnikai, a szociális és a kulturális kisebbségi csoportokkal, míg a második vallásos csoport tagjainak attitűdje inkább kirekesztő, elutasító. A toleránsan vallásosak minden pozitív értékre nyitottabbak, fogékonyabbak, mint a nem vallásosak és az intoleránsan vallásosak. Végül találtunk egy negyedik értékvilág csoportot is: a debreceni egyetemisták tizedére erős pesszimizmus, rossz pszichés közérzet és a pozitív értékek iránti szkepszis a jellemző.

A feltárt csoportok arányai jelentősen eltérnek a DE különböző karain. Ezen eltérések három, egymástól nem szétválasztható hatás eredői. Egyfelől jelentős eltérések vannak a különböző karokon a nem arányokban, noha a Debreceni Egyetem is nagyon elnőiesedett. A hallgatónők viszont nagyobb valószínűséggel sorolódtak (a válaszmintázataik alapján) a toleránsan vallásos csoportba, mint a férfi hallgatók. Utóbbiak az intoleránsan vallásos és a nem vallásos csoportokba sorolódtak az átlagosnál nagyobb valószínűséggel. Másfelől viszont a különböző karok eltérő értékvilágú hallgatókat vonzanak eltérő valószínűséggel, és a karokon kialakuló véleményklímák alakítják is a hallgatók értékvilágát. A Debreceni Egyetem szellemiségének hatása ott érhető tetten, hogy a felsőbb évfolyamosok és az alsóbb évfolyamokra járók közt is jelentős eltérések találhatóak. Ebben persze, szerepe van az érésnek is, ezzel együtt azonban elmondható: az egyetem tolerancia irányba és a pozitív értékek egyre markánsabb vállalása felé tereli a hallgatóit. (Marián 2012)

Modernitás és életvilág. Sik Domonkos elemzésében abból indult ki, hogy a rendszerváltás nem csupán a politika- és gazdaságtörténetben jelentett fordulópontot, hanem az uralkodó modernizációs tendenciák viszonylatában is. Míg a két világháború közti időszakban a polgárosodás és tradicionális társadalom sajátos keveréke jellemezte a modernizációt, majd az államszocializmus éveiben először a Rákosi-diktatúra negatív modernizációja, később a Kádár-korszak hibrid társadalma, addig a rendszerváltás után egyre nagyobb tér nyílt a globális modernizációs tendenciák térnyerésének. E tendenciák sajátos kihívásokat támasztanak, melyekkel különböző mértékben a társadalom minden tagja szembesül. Ugyanakkor abban eltérnek egymástól az egyes társadalmi csoportok, hogy ez a hatás milyen nagyságú. Joggal feltételezhetjük, hogy a rendszerváltás után szocializálódott egyetemisták az átlagnál nagyobb mértékben vannak kitéve e hatásoknak. Annak vizsgálata, hogy ők miként küzdenek meg a késő modernitás kihívásaival nem csupán az egyetemistákkal kapcsolatos kérdésekben szolgál tanulságokkal, hanem általánosabb szinten is.

A késő modernitás kihívásai egyaránt vizsgálhatóak az intézmények vagy a cselekvők szintjén. Kutatásunkban arra törekedtünk, hogy az egyetemisták cselekvési horizontját, vagyis életvilágát rekonstruáljuk, valamint ennek kialakulását megvilágító

tényezőket feltárjuk. Erre a Campus-lét kutatás keretében készített adatbázis kínált lehetőséget. Bár az adatbázist korábban az Egyetemi élethelyzetek két tanulmánykötetének (2012) számos tanulmányában vizsgálták, feltárva az itt érintett kérdések különböző aspektusait is, arra mindeddig nem történt kísérlet, hogy az adatokat tágabb, modernizációelméleti perspektívából vegyék szemügyre. Kutatási csoportunk e hiány pótlására tett kísérletet.

Első lépésben az egyetemisták életvilágának négy klaszterét különböztettük meg egymástól. Az első klasztert, ami a minta mintegy 5%-át teszi ki, átlagon felüli intolerancia és szélsőjobboldali szimpátia, valamint átlagon aluli morális, önmegvalósítási, szórakozási, instrumentális-konvencionális, intimitási, vallási és depressziós mutatók jellemzik. Ezek az adatok abban az értelemben konzisztens életvilágot tükröznek, hogy az életvilág háromdimenziós terének egy jól lehatárolható szegletében helyezik el az első klaszterbe tartozó egyéneket. Ezen életvilág meghatározó eleme a szélsőjobboldali populista, demagóg diskurzusok leegyszerűsítő, ugyanakkor plauzibilisnek ható, kézenfekvő válaszokat kínáló szemantikája, ami figyelmen kívül hagyja nem csupán az igazságosság szempontjait, hanem a késő modernitás olyan értékeit is, mint az önmegvalósítás. Mindez szorosan összefügg egyrészt e világkép szekuláris mivoltával: minthogy nincs benne hely a transzcendentális-vallási értékeknek, így a potenciálisan belőlük fakadó morális elvek is hiányoznak. Másrészt szorosan összefügg azzal is, hogy a fundamentalista világképben nincs hely az intimitás értékeinek. Így nem csupán a másik elismerésének tapasztalata hiányzik nagy valószínűséggel e fiatalok horizontjából, de egyúttal a késő modernitás kontingenciáival szembe nézni képes személyiség kialakulásának egyik legfontosabb terepe is. Mindezek mellett ezen életvilág fontos tulajdonsága az átlagnál alacsonyabb érték a pszichopatológia-skálán. Ez arra utal, hogy a fundamentalista világkép bizonyos értelemben válasz a késő modernitás megnövekedett kontingenciájából fakadó szorongástöbbletre: azáltal, hogy egy dogmatikus világértelmezéssel rövidebbre zárja a felmerülő kérdéseket és kételyeket, egyúttal meg is szünteti azokat.

A második klasztert, ami a minta mintegy 46%-át teszi ki, átlagon aluli intolerancia és szélsőjobboldali szimpátia, valamint átlag feletti morális, önmegvalósítási, szórakozási, instrumentális-konvencionális, intimitási, vallási és depressziós mutatók jellemzi. Ezek az adatok jól láthatóan a fundamentalista életvilág konzisztens ellenpontját fejezik ki. Ezen életvilág meghatározó tulajdonsága az, hogy a késő modernitás értékeihez való pozitív viszonyuláson alapul. Ebből következik egyfelől, hogy mind a késő modernitás morális értékeinek, mind esztétikai szempontjainak felvállalását magában foglalja. Másfelől ebből következik az identitáskeresés küzdelmes, nem-fundamentalista útjainak elfogadása is. Ez fejeződik ki mind az identitásküzdelmek kiemelt terepének tekinthető intimitás fontosságának hangsúlyozásában, mind az értelemkeresés transzcendentális formáinak kiemelésében. Az identitáskeresés későmodernitásbeli kihívásaira ugyanakkor korántsem könnyű megoldást találni. Ennek megfelelően az esetleges kudarcokból fakadó pszichopatológiák aránya ebben a klaszterben az átlagnál magasabb.

A harmadik klasztert, ami a minta mintegy 24%-át teszi ki, átlagos intolerancia és szélsőjobboldali szimpátia, valamint az átlagnál kicsivel magasabb morális, önmegvalósítási, szórakozási, instrumentális-konvencionális, intimitási, vallási, valamint átlag alatti depressziós mutatók jellemzi. Ezek az adatok jól láthatóan egy olyan inkonzisztens életvilágot

írnak körül, ami bizonyos szempontból a fundamentalistákéhoz, más szempontból a késő modernitás identitásküzdelseit felvállalókéhoz hasonlít. Egyrészt az ide tartozó egyetemisták nem utasítják vissza sem az intoleranciát, sem a szélsőjobboldalt, ami a késő modernitásbeli társadalmak kiemelt morális tétjeinek elmulasztását fejezi ki. Másrészt nem azonosulnak különösebben a késő modernitás identitás- és értelemproblémáira utaló olyan értékekkel sem, mint az önmegvalósítás, intimitás vagy transzcendencia. Ugyanakkor a klaszterbe tartozó egyetemistákat a pszichopatológiáknak való kitettség átlagon aluli mértékben jellemzi csupán. Mindezek az összefüggések arra utalnak, hogy valamilyen módon ezek a fiatalok kimaradnak a modernizációs hatásokból: sem tétjeivel nem szembesülnek, sem értékeit nem teszik reflexió tárgyává, sem legfontosabb kérdéseit nem vonatkoztatják magukra. Mindezzel összefüggésben pedig a belőlük fakadó kontingenciáktól és szorongásoktól is mentesülnek.

A negyedik klasztert, ami a minta mintegy 25%-át teszi ki, átlagos intolerancia és szélsőjobboldali elfogadás, és messze átlag alatti morális, önmegvalósítási, szórakozási, instrumentális-konvencionális, intimitási, vallási, valamint átlag feletti depressziós mutatók jellemzik. Ezek az adatok egy olyan konzisztens életvilágot írnak körül, melyet elsősorban egy negatív sajátosság határoz meg, a késő modernitás értékeinek visszautasítása. Ez az elutasítás ugyanakkor, szemben a fundamentalisták életvilágával, nem abból fakad, hogy egy, a késő modernitás értékeivel szemben megfogalmazott szemantikával azonosulnának a fiatalok. Ehelyett esetükben egy értékvákuum kialakulásáról, és az abból fakadó sodródásról beszélhetünk. Az azonosulás hiányát fejezi ki az átlag feletti pszichopatológias mutatók, rámutatva, hogy ezek a fiatalok sok szempontból az igazi vesztesei a késő modernitásnak.

Második lépésben az életvilág típusok kialakulásának feltételeit vizsgáltuk meg. A legkarakteresebben az egymás ellentétéként felfogható fundamentalista és a késő modernitás kihívásait felvállaló fiatalok életvilágának strukturális háttere rajzolódik ki. A fundamentalistákat elsősorban az jellemzi, hogy mindazokból a tapasztalati terekből kiszorulnak, ahol tényleges élményeket lehetne szerezni a világról, így a késő modernitás legfontosabb folyamatairól is. Kevésbé vesznek részt a munkaerőpiacon, a civil szférában, a vallási életben, a szakmai életben, a családi kommunikációban és a személyes interakciókban. Személyes élmények hiányában gyanakvással és ellenérzéssel viszonyulnak azokhoz az értékekhez és cselekvési formákhoz is, amelyek e mezőkhöz köthetők. Ezzel a gyanakvó beállítódással leginkább egy olyan pozíció egyeztethető össze, ami viszonylag jól kontrollálható, ez fejeződik ki a magas internetes aktivitásban. Az általános bizalmatlanság további fontos okai a családi érzelmi patológiák, valamint az ezen érzelmi problémák kibeszélésének kevesebb teret nyújtó, hagyományos férfi nemi szerep.

A késő modernitás gyermekeit ezzel szemben az jellemzi, hogy a késő modernitás tapasztalataira kíváncsiak, és igyekeznek azokat minél közelebbről megismerni. A munkaerőpiacon, a civil szférában, a vallási életben, a szakmai életben, a családi kommunikációban és a személyes interakciókban szerzett tapasztalatok mind-mind lehetőséget kínálnak arra, hogy az egyén a késő modernitásban kérdéseivé vált identitását körvonalazza, és ezáltal annak keretei közt reflexív és autonóm személyiséggé váljon. Ennek esélyét tovább növeli a patológiáktól mentes családi klíma és azok az elsősorban modern női szerepek, amelyekben a kommunikatív reflexivitás gyakorlására lehetőség nyílik.

A késő modernitás hatásaiból kimaradó, valamint a sodródó fiatalok a fenti két klaszterhez képest kevésbé tekinthetők karakteresnek. Esetükben keverednek a két ellenpontot

meghatározó hatások. Néhány tekintetben ugyanakkor jól láthatóan sajátos élményeket élnek át. A kimaradók a legtöbb vonatkozásban a késő modernitás gyermekeihez állnak közel. Köztük is felülreprezentált a nők, az önkéntesek, a szakmailag elkötelezettek aránya. Ugyanakkor eltérnek tőlük egyrészt a családi deviancia gyakoriságában, másrészt a barátkozási szokások tekintetében. Ez a két motívum alighanem kulcsfontosságú: míg az előbbiből fakadó érzelmi patológiák a világ iránti bizalmat áshatják alá, addig az utóbbi a – modernitás tapasztalatának közvetítéséhez nélkülözhetetlen – kortársaktól izolálja a fiatalokat.

A sodródók esetében a munka és önkéntesség tapasztalatai a meghatározóak. Az előbbi vonatkozásában alighanem elsősorban negatív élmények kapcsolódnak a társadalomhoz, ami – többnyire pályakezdőkről lévén szó – könnyen általánosított formában kerül kivetítésre a világ és a kor egészére. Az utóbbi vonatkozásában a hiány mutatkozik döntőnek: feltehetően összefüggésben a munkakényszerrel, önkéntes munkára ezeknek a fiataloknak kevésbé nyílik lehetőségük, így az önmegvalósítás és szolidaritás ott átélhető esetleges pozitív tapasztalataikhoz is kevésbé férnek hozzá. Mindezek a hatások összességében egy alapvetően kiábrándult, értékvesztett világképet alapoznak meg.

IV. Záró megjegyzések

A Campus-lét kutatás a három év alatt szakmai műhellyé vált. Az oktatók és a hallgatók közötti együttműködés elmélyült. A kutatás fontos eredménye, hogy elősegítette a közreműködő hallgatók szakmai, kutatói szocializációját. Lehetőséget nyújtott számukra önálló kutatásra, elemzésre, arra, hogy megismerjék a kutatómunka különböző fázisait a kutatási probléma megfogalmazásától a tanulmányírásig. Emellett megtanultak szakmai közösségben gondolkodni, konferenciát szervezni, előadni, kötetet szerkeszteni, a megjelentetéssel kapcsolatos tárgyalásokban részt venni, könyvbemutatót szervezni.

Debrecen, 2013. február 28.

Prof. Szabó Ildikó
a kutatás vezetője